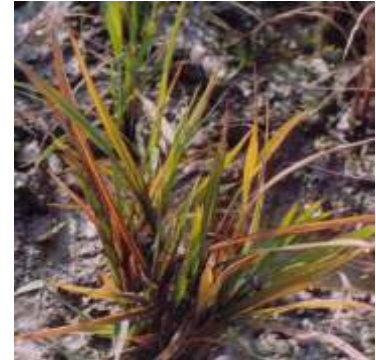

ti vM e'e'vcbv

we^aD™weZ Ddkx avb tKvb tKvb ti vMevj vB cōZti va Ki tZ cvti Zv mvi Yx 9-G t' Lv t'bv ntqtQ | Ddkx avbMvQ cōvb cōvb th mg' -ti vM ntZ cvti Zv' i weei Ywb tP t' l qv ntj v |

Ustiv (Tungro):

Ustiv GKwU fvBivmRwbZ ti vM | GwU meR cvZvdwostqi gva'tg we'vi jvf Kti | Pviv Ae'v t_K MvQ dj Avmv chS-th tKvb Ae'vq G ti vM t' Lv w' tZ cvti | hZ Kg eqtm G ti vMi AvμgY nq ¶wZi cwi gvYI ZZ tenk nq | cō'tg KwP cvZvq j' vj w'fvte wkiv eivei chqμtg nvj Kv meR l nvj Kv nj t' ti Lv t' Lv hvq | cti μgystq 7 t_K 10 w' tbi gta' mg' -cvZvUv Dci w' K t_K Mvp nj t' i t'oi nq Ges Avμvš-cvZv GKUz gp'to hvq | MvQ i evo-evowZ l Kyk MRv t'bv Ktg hvq | dtj Avμvš-MvQ my' MvQ i Zj bvq LvUv t' Lvq | cō'gw' tK we'¶Bfvte `yGKwU tMvQvq ti vMwU t' Lv hvq Ges cti Avkcvtki tMvQvq Qmōtq cto |

Ustiv ti vM Avμvš' avb MvQ

avbMvQ nj t' ntj B Ustiv ntqtQ etj gtb Kiv m½Z bq; Kvi Y t'¶tZ bvBtU t'Rb, mvj dvi ev MÜK mvti i AfiveRwbZ Acyó, cPv cwib Rtg _vKv, cwibi Afive, kxtZi cōKvc, tj vvi AviaK' l j eYv³ Zvi Kvi tYI avbMvQ nj t' ntq hvq | Zte G me t'¶t' Rigi kZKiv 100 fvM MvQ B mgfvte j ¶Y cōKvk tctq _vK; G ti vMi `gb e'e'vc wbgēfc:

- ti vMi Drm, thgb Avovj x Nvm, evl qv avb Ges ti vMμvš-MvQ t' Lv gv' B Ztj aYsm Ki "b;
- Avtj vK-dw' e'envi Kti evnK tcvKv meR cvZvdwostgti tdj b;
- exRZj vq nvZRvtj i cōZ Uv t' GKwU meR cvZvdwost Ges ty'tZ ti vMμvš-MvQ t' Lv tMj mvi Yx 8 Abhvqx th tKv t'bv GKwU KxUvbkK cōqvM Ki "b | [we'wii Z Rvb tZ d'v± kxU t' Lp]

cvZv t'cvov (Bacterial blight):

Pviv Ae'vq cvZv t'cvov ti vM ntj m'úY' tMvQv c'tP hvq l Xtj cto | ti vMi G Ae'v tK KtmK etj | ti vM Avμvš-KvÉ wQto Pvc w' tj c'tRi g'tZv AvVtj v l `M'hy³ im tei nq | Zv Qvov KLbl KLbl ti vMμvš-MvQ i Dci w' tKi KwPcvZv d'vKv k nj t' i 0 avi Y Kti Av t' -Av t' -gti hvq |

cvZv t'cvov ti vM Avμvš' avb MvQ

eq' < MvQ t'vo Ae'v t_K cvZv t'cvov ti vMi j ¶Y t' Lv hvq | cō'tg cvZvi AM'fvM ev wKbvi v t_K j ¶Y 'i' nq | Avμvš-Ask t_K cvZvi `B ev GK avi t_K cvZvUv i K t'bv Lt'oi i 0 avi Y Kti Ges μgk m'úY' cvZvUvB gti i wKtq hvq | ti vM t'eto tMj MvQ i me cvZvB Gfvte gti m'úY' d'mj bó ntZ cvti | Abei Z exó l S'tov nvl qv G ti vM we'v' i m'vnh' Kti | cvgwi tcvKv ev Ab'vb' cvZv bóKvi x tcvKvi AvμgY l evZv t' m cvZvq cvZvq NI ¶Yi dtj m'p ¶Z w' t'ql ti vMwU i R'evY cvZvi t'fZti X t'K cto | ti vMi AbKj Ae'vq 2-3 w' tbi gta' B G ti vM mvi v gv'tV Qmōtq cotZ cvti | e'e'vc bvi Rb'N

- ▶ m'j g gv'vq mvi e'envi Ki "b Ges BDwi qv mvi wZb wKw' tZ cōqvM Ki "b;
- ▶ So-exó Ges ti vM t' Lv t' l qvi ci BDwi qv mvti i D'wi -cōqvM eU i vLp;
- ▶ KtmK ntj Avμvš-Rwgi cwib i wKtq 7-10 w' b ci Avei tmP w' b;
- ▶ ti vMμvš-Rwgi dmj KvUvi ci b'ov c'pōtq tdj b | [we'wii Z Rvb tZ d'v± kxU t' Lp]

Ddiv (Ufra):

GK cKvi qiz^a Kwg avbMvřQi KWP cvZv I tLvřj i msthvM"j AvμgY Kři | Kwg MvQ t_řK i m tkvLY Kivq cŮřg cvZvi tMvovq mv`v vQřU-tdulv`vM t`Lv hvq| mv`v`vM μřg ev`wg i ř0i nřq hvq Ges cři cřiv AvMvUvB i vKřq gři hvq| AvμgřYi cŮKvc tek nřj MvřQi evo-evovZ Kg nq| t_vo Ae`vq AvμgY Ki řj t_vřoi gřa" vkl tgvPovřbv Ae`vq t`Lv hvq| dřj tKvb vkl tei nřZ cvři bv| Ddiv ti vřMi Kwg cwi Z³ brov, LoKŮv Ges Nvm, GgbvK gvUřZ KĚj x cvKvřbv Ae`vq tetřP_vKřZ cvři | e"e"vcbvi Rb"Ň

AvμvřřvMcvZv

Avμvřři křl

- ▶ ti vMμvřř-Rřgi dmj KvŮvi ci brov cřotřq tdřj ř|
- ▶ m"e nřj cŮg exřoi ci Rřg Pvl w řq 15-20 w b tdřj i vLřj|
- ▶ Avμvřř-RřgřZ exRZj v Ki řeb bv|
- ▶ ti vM t`Lv w řj tn±i cŮZ 20 tKwR di vWv 5wR A_ev vKDři Ůvi 5wR cŮqvM Ki "b|
- ▶ avřbi ci Ab"vb" dmtřj i Pvl Ki "b|

[we"wi Z RvbřZ d"v± křŮ t`Lř]

ev÷ (Blast):

ev÷ GKŮ QřvKRřbZ ti vM | ti vMŮ avbMvřQi Pvi v Ae`v t_řK i i" Kři avb cvKv chřřh tKvb mgřq nřZ cvři | G ti vřM avbMvřQi cvZv, vMŮ I vKřři tMvov Avμvřř-nq| ZvB G ti vM vZbvŮ bvřg cwi vřZ, h_vŮ cvZv ev÷ (Leaf blast), vMŮ ev÷ (Node blast) I vkl ev÷ (Neck blast) | cvZv evř÷ cŮřg cvZvq tQvU tQvU vW"řKwZ`vM nq| Avř`-Avř`-vM eo nřq `řcřřj "ř nřq tPvřLi AvKwZ avi Y Kři | `vřMi Pvi avři Mvp ev`wg I gvřSi Ask mv`v-QvB eY"avi Y Kři | AtřK_vřj v`vM GKřř vřgřk vMřq cřiv cvZv gři hvq| G ti vřMi Kvi řY Rřgi mg`-avb bŮ nřq thřZ cvři | evřj vř`řk G ti vM tevřiv tgřmřg tek nq| Avevi vMŮ ev÷ Ges vkl ev÷ nřj vMŮ I vkl třřř cřo Ges avb vřUv nřq hvq|

i vřZ VvĚv, w řb Mi g I mKvřj cvZvq vkwki Rřg_vKv cwi řetř G ti vM `řZ we"vi j vř Kři | tetřj RvZřq gvU Ges tek BDvi qv mvi cŮqvM G ti vM evřřZ mrvh" Kři | e"e"vcbvi Rb"Ň

- ▶ RřgřZ cwb aři i vLřj|
- ▶ ti vMgř³ Rřg t_řK exR msMř Ki "b|
- ▶ mřj g gvřvq mvi e"envi Ki "b| Avμvřř-RřgřZ BDvi qv mřři i Dcwi -cŮqvM eŮ i vLřj|
- ▶ cŮZ tn±ři 800 vřj vřUvi vntřbvmb A_ev 2.5 tKwR tnvgvB ev Ůcwb-Gg cŮqvM Ki "b|

[we"wi Z RvbřZ d"v± křŮ t`Lř]

tLvj tcvov (Sheath blight):

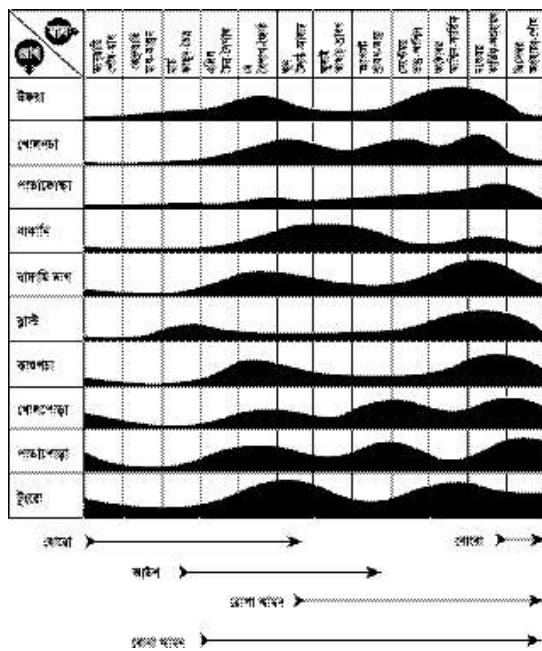

tLvj tcvov tivtMi j yY

- tLvj tcvov GKwU QIvKRibZ ti vM | avbMvtQi Ktk MRvtbvi mgq nftZ ti vMwU t`Lv hvq | cwbftZ fvmgvb QIvK wUKv w`tq c0_wgK Avmgy msNWUZ nq | c0_tg tLvjt tMj vKvi I j xftU ami i t0i Rj Qvtci gftZv `vM cto Ges Zv Avt`-Avt`-eo ntq Dcti i w`tk mg`-ftLvjt I cvZvq Qvotq cto | Avmvs-ftLvjt t`LftZ AftbKuv tMvLi`mteci Ducevi`vutMi`etZul`Mia`I Av`Avenvl qvq ti vMwU tenk nq | Zv Qvov tenk gvT`vq BDwi qv e`envi I Nb Kfti Pviv ti vcY G ti vM we`vfti mnvqZv Kfti | Avgvt`i t`tk AvDk I Avgb tgsmtg G ti vMi c0`f`e tenk nq | e'e-vcbvi Rb`N
- ▶ Dchy³ `i Zi (25 x 15-tmUvgUvi ev 20 x 20-tmUvgUvi) eRvq ti tL Pviv ti vcY Ki`b |
 - ▶ ti vM t`Lv w`tj Rvigi cwb`i wKtq tdj t` Ges Avevi tmP`w`b |
 - ▶ RvgtZ mly g gvT`vq mvi e`envi Ki`b |
 - ▶ th me Gj vKvq c0Z eQi G ti vM nq tmLvftb LvftUv MvtQi RvtZi cwi etZ`fgvUvgUj j xft RvtZi avb Pvl Ki`b |
 - ▶ ti vMvuvS-Rvigi avb KvUvi ci bvon RvgtZ cvo`tq tdj t` |
 - ▶ RvgtZ tkl gB t`qvi ci gaj v AveR`v thLvftb thLvftb cwbftZ fvmftZ t`Lv hvq tmMftj v PU ev Kvc0 w`tq tUtb AvBtj i Dci Zftj w`tj G ti vMi c0q 50% Avmgy Kgvftbv m`e |
 - ▶ tivtMi j yY t`Lv gvT` dwj Kai ev KqvUvd c0qvM Ki`tZ nte |

[we`wi Z RvbftZ d`v± kvU t`Lp]

avtbi c0vb `kwU tivtMi cwAKv wbtgic wPtT t`Lvftbv ntqtQ | GwU t`tL ti vMevj vB t`tK mZKZv Ae j xft Ki`b |

wPt 6: avtbi `kwU c0vb tivtMi cwAKv |